



НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

АРХЕОЛОГІЯ РАННІХ СЛОВ'ЯН ТА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

бакалавр
03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
Історія та археологія
4
2 рік, IV семестр
навчальні дисципліни
згідно з розкладом
українська
щопонеділка 13.00–14.00, щовівторка 13.00–
14.00 (107 кабінет, з можливістю дистанційної
роботи на платформах ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Веремейчик Олена Михайлівна
E-mail: weremeichyk@ukr.net
Facebook Messenger Olena Veremeichyk

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Археологія ранніх слов'ян та Київської Русі» охоплює коло теоретичних і практичних питань з археології України доби середньовіччя. Вивчення дисципліни сприяє процесу формування знань і навичок у здобувачів освіти з слов'янської археології доби середньовіччя та вмінь застосовувати їх у практичній роботі.

Предметом вивчення є археологічні культури відповідного періоду та пам'ятники Київської Русі та методичні можливості застосування інформації щодо археологічних досліджень в освітньому та науковому процесах.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:

1. Археологія ранніх слов'ян та слов'ян другої половини I тис. н.е.;
2. Археологія Київської Русі.

Метою викладання початкової дисципліни «Археологія ранніх слов'ян та Київської Русі» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних з основними навичками роботи з речовими джерелами України і застосуванням їх у освітньому та науковому процесах.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
ЗК 3	Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
ЗК 6	Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК 8	Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
СК 4	Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.
СК 5	Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
СК 6	Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
СК 7	Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.
СК 10	Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
СК 11	Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.
СК 12	Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.
СК 13	Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.
Здобувач вищої освіти буде здатен Програмні результати навчання	
ПРН 05	Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
ПРН 08.	Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.
ПРН 09.	Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
ПРН 10.	Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
ПРН 14.	Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль I				
1	Тема 1. Предмет та завдання археології ранніх слов'ян та Київської Русі	2		
2	Тема 2. Проблема слов'янського етногенезу	2		
3	Тема 3. Археологічні культури латенського і римського періодів	2	2	
4	Тема 4. Склавіни і анти. Археологічні культури середини – третьої чверті I тис. н.е. у Східній Європі.	2	2	
5	Тема 5. Культури східних слов'ян останньої чверті I тис. н.е	2	2	
Модуль II				
6	Тема 6. Історія археологічного вивчення Київської Русі.	2	2	
7	Тема 7. Київська Русь IX–X ст. за археологічними даними	2	2	
8	Тема 8. Виникнення міст. Давньоруське місто: структура, функції, специфіка	2	6	
9	Тема 9. Фортеці і замки доби Київської Русі.	2		
10	Тема 10. Сільські поселення доби Київської Русі	2		
11	Тема 11. Матеріальна культура Київської Русі за археологічними даними. Сільське господарство.	2		
12	Тема 12. Ремесла та промисли Київської Русі.	4		
13	Тема 13. Житлові та господарські споруди.	2		
14	Тема 14. Монументальна архітектура Київської Русі за археологічними даними.	2		
Разом за курс - 120 год		30	16	74

Тематика практичних занять.

Модуль I

Тема 1. Археологічні культури латенського і римського періодів.

1. Археологічні культури Закарпаття.
2. Зарубинецька культура та пізньозарубинецькі старожитності.
3. Пшеворська і зубрицька культури.
4. Черняхівська культура.
5. Київська культура.

Тема 2 Археологічні культури середини – третьої чверті I тис. н.е. у Східній Європі.

1. Празька культура.

2. Пенківська культура.
3. Колочинська культура.
4. Скарби антив.

Тема 3. Господарство та соціальний устрій слов'ян напередодні утворення Київської Русі.

1. Характеристика господарства.
2. Ремесло та промисли слов'ян.
3. Релігійні уявлення та поховальний обряд.

Модуль II

Тема 4 Історія археологічного вивчення Київської Русі у XIX–XXI ст.

Вивчення археологічних пам'яток X – XIII ст. у другій половині XIX – початку XX ст. (О.С. Уваров, Д.Я. Самоквасов, А.А. Спіцин та інші).

2. Давньоруські археологічні пам'ятки у дослідженнях істориків та археологів першої половини XX ст. (Б.Д. Греков, А.В. Арциховський, В.И. Равдонікас, А.Н. Лявданський, Н.Н. Воронін та інші).
3. Вивчення археологічних пам'яток Давньої Русі у другій половині XX ст.
4. Сучасна українська історіографія. Погляди П.П. Толочко, О.П. Моці, М.П. Кучери та інших.

Тема 5. Шестовицький археологічний комплекс IX–X ст..

1. Історія вивчення старожитностей Шестовиці.
2. Поховальні пам'ятки.
3. Городище та посад в ур. Коровель. Топографія пам'ятки.
4. Сільське господарство, ремесло та торговельні зв'язки населення у X–XI ст.

Тема 6. Поховальні комплекси Київської Русі X–XIII ст..

1. Зміни поховального обряду після хрещення Русі.
2. Міські цвинтарі.
3. Поховальні комплекси поблизу церков та монастирів.

Тема 7. Київ IX–XIII ст. за археологічними даними.

1. Проблема виникнення міста в історіографії.
2. Історична топографія міста X–XIII ст..
3. Оборонні споруди.
4. Культова та цивільна монументальна архітектура.

Тема 8. Чернігів IX–XIII ст. за археологічними даними.

1. Проблема виникнення міста в історіографії.
2. Планова структура міста X–XIII ст.
3. Монументальне будівництво XI–XIII ст..

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

1. Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.
2. Археологія Української ССР. Київ, 1986. Т. 3.
3. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В. Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. Київ, 2012.
4. Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. Москва, 1990.
5. Бітковський Б., Собчук В., Пробийголова О. Археологічна спадщина та ОТГ. Київ, 2020.
6. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України, Київ, 1994.
7. Відейко М. Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.

8. *Генинг В. Ф.* Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.
9. *Грушевський М.* Історія України-Руси. Т.1. К.: Наукова думка, 1994: Т.2. 1992.
10. Давня історія України. Т.2. Київ, 1995
11. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
12. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
13. *Клейн Л. С.* Археологические источники. Ленинград, 1978.
14. *Клейн Л. С.* Археологическая типология. Ленинград, 1991.
15. *Лебедев Г. С.* История отечественной археологии. 1700–1917 гг. Санкт-Петербург, 1992.
16. Україна. Хронологія розвитку. Давні слов'яни. Київська Русь. Т. 2. Київ, 2009.
17. *Формозов А. А.* Страницы истории русской археологии, Москва, 1986.

Допоміжна література:

1. *Андрощук Ф.О.* Нормани і слов'яни у Подесенні. Київ, 1999.
2. *Баран В. Д.* Давні слов'яни. Київ, 1998.
3. *Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В.* Походження слов'ян. Київ, 1991.
4. *Гавритухин И. О., Обломский А. М.* Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст. Москва, 1996.
5. *Горюнов Е. А.* Ранние этапы истории славян Днепровского Левобережья. Ленинград, 1981.
6. Гнездово. 125 лет исследования памятника Археологический сборник// Труды ГИМ. Вып.124.
7. *Бліфельд Д. І.* Давньоруські пам'ятки Шестовиці. Київ, 1977.
8. *Бобринский А. А.* Гончарство Восточной Европы. Москва, 1978.
9. *Довженок В.Й.* Землеробство Древньої Русі до середини XIII ст. Київ, 1961.
10. *Довженок В. Й., Гончаров В. К., Юра Р. О.* Давньоруське місто Воїнь. Київ, 1966.
11. Древняя Русь. Город. Замок. Село. Москва, 1985.
12. Древняя Русь. Быт и культура. Москва, 1997.
13. Дружинні старожитності Центрально-Східної Європи VIII–XI ст. Чернігів, 2003.
14. *Дубов И.В.* Северо-Восточная Русь в эпоху раннего средневековья. Л, 1982.
15. *Іванцов І.О.* Стародавній Київ. Київ, 2003.
16. *Казаков А.Л., Моця О.П.* Давній Чернігів. Чернігів, 2011.
17. *Каргер М.К.* Древний Киев. Москва, Ленинград, 1958. В 2 томах.
18. *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. САИ, 1966, Вып. Е 1-8.
19. *Коваленко В., Моця А., Ситий Ю.* Археологические исследования Шестовицкого комплекса в 1998–2002 гг.// Дружинні старожитності Центрально-Східної Європи VIII–XI ст.
20. *Колчин Б.А.* Черная металлургия и металлообработка в Древней Руси (домогапольский период). МИА. №32. 1953.
21. *Колчин Б.А.* Железодобывающее ремесло Новгорода Великого. МИА. № 65
22. *Колчин Б.А.* Дендрохронология Новгорода. МИА. № 117. 1963.
23. *Колчин Б.А., Черных Н.Б.* Дендрохронология восточной Европы. Москва, 1987.
24. *Колчин Б.А., Хорошев А.С., Янин В.Л.* Усадьба новгородского художника XII в. Москва, 1981.
25. *Корзухина Г. Ф.* Русские клады IX–XIII вв. Москва; Ленинград, 1954.
26. *Кучера М. П.* Змиевы валы Среднего Поднепровья. Киев, 1987.
27. *Кучера М. П.* Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ, 1999.
28. *Лебедев Г.С.* История отечественной археологии. СПб., 1992.
29. *Лебедев Г.С.* Эпоха викингов с северной Европе. Ленинград, 1985.
30. *Мезенцева Г.* Дослідники археології України. Чернігів, 1997.
31. *Моця О. П.* Населення південноруських земель IX–XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993.
32. *Моця А.П.* Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII вв. Киев, 1990.
33. *Моця О.* Південна «Руська земля». Київ, 2007.
34. *Моця О.* «Русь» «Мала Русь» «Україна» в після-монгольські та козацькі часи. Київ, 2009.

35. *Мусин А.Е.* Христианизация Новгородской земли в IX–XIV вв. Погребальный обряд и христианские древности. С.Пб., 2002.
36. *Насонов А.Н.* «Русская земля и образование территории древнерусского государства. Москва, 1951.
37. Новое в археологии Киева. Киев, 1981.
38. *Носов Е.Н., Горюнова В.М., Плохов А.В.* Городище под Новгородом и поселения Северного Приильменья. С.-Петербург, 2005.
39. *Обломский А. М.* Днепровское лесостепное Левобережье в поздне римское и гуннское время. Москва, 2002.
40. *Обломский А. М., Терпиловский Р. В.* Среднее Поднепровье и Днепровское левобережье нашей эры. Москва, 1991.
41. Петрашенко В.А. Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка). Киев, 2005.
42. Південноруське село IX–XIII ст. (Нові пам'ятки матеріальної культури) / Ред. Кол.: О.П. Моця, В.П. Коваленко, В.О. Петрашенко Київ, 1997.
43. *Плетнева С. А.* От кочевий к городам. МИА. 1967. № 142.
44. *Плетнева С. А.* Печенеги, торки и половцы в южнорусских степях. МИА, 1958. № 62.
45. Проблемы археологии Южной Руси. Киев, 1990.
46. *Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С.* Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації): матеріали Археол.-керамолог. літ. акад. в Опішному. Опішне, 2017 .
47. *Раппопорт П.А.* Очерки по истории русского военного зодчества X–XIII вв. – МИА. № 52. 1956.
48. *Раппопорт П.А.* Очерки по истории военного зодчества Северо-Восточной Руси X–XV МИА. №105. 1961.
49. *Раппопорт П.А.* Русская архитектура X–XIII вв.. Ленинград, 1982.
50. *Романов Б.А.* Люди и нравы Древней Руси. М.,Л.,1966.
51. *Русанова И.П.* Курганы полян X – XII вв.// САИ. Вып. Е1-24. М.,Л, 1966.
52. *Русанова И. П.* Славянские древности VI–VII вв. Москва, 1976.
53. *Рыбаков Б. А.* Ремесло Древней Руси. Москва, 1948.
54. *Рыбаков Б.А.* Киевская Русь и русские княжества XII – XIII вв. М., 1982
55. *Самоковасов Д.Я.* Могилы Русской земли. М., 1908.
56. Славяне и их соседи в конце I тыс до н.е – первой половине I тыс. н.е. Москва, 1993.
57. *Седов В. В.* Восточные славяне в VI – XIII вв. Москва, 1982.
58. Сельская Русь в IX – XVI веках. Москва, 2008.
59. Село Київської Русі (за матеріалами південноруських земель). Київ, 2003.
60. Степи Евразии в эпоху средневековья. Москва, 1981.
61. Старожитності Південної Русі. Чернігів, 1993.
62. Средневековая Ладога /отв. Ред В.В. Седов. – Л., 1985.
63. *Телегин Д. Я.* Неолитические могильники мариупольского типа. Киев, 1991.
64. *Терпиловский Р. В.* Славяне Поднепровья в первой половине I тыс. до н. э. Люблин, 2004.
65. *Тимощук Б.О.* Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). Київ, 1982.
66. *Толочко П.П.* Древняя Русь: очерки социально-политической истории Київ, 1987.
67. *Толочко П. П.* Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности. Киев, 1980.
68. *Толочко П. П.* Древнерусский феодальный город. Киев, 1989.
69. Чернігівська старовина. Чернігів, 1992.
70. *Шекун О.В., Веремейчик О.М.* Давньоруське поселення Ліскове. Чернігів, 1999.
71. *Щукин М. Б.* На рубеже эр. Санкт-Петербург, 1994.
72. *Якобсон А. Л.* Средневековый Крым. Москва; Ленинград, 1964

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - www.archeology.org.ua
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконати творчу роботу з малюнками артефактів в альбомі;
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)).

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті	15	1	до 15
Робота на практичному занятті	8	5	до 40
Самостійна робота:	8	2	до 16
Презентація монографії	1	21	до 29
Усього:			до 100